

ERDŐDY ORSOLYA

Haydn a miénk is!

BICENTENÁRIUMI ÉV MAGYARORSZÁGON

2008 márciusában bízta meg az Oktatási és Kulturális Minisztérium a Hungarofest Kht. keretein belül megalakult KLASSZ Zenei Irodát a 2009-re esedékes Haydn-bicentenáriumi programjának kidolgozásával, így az iroda az idő szorításában, de annál nagyobb elszántsággal kezdett munkájához. Szerencsére nem a semmiből kellett építkezni: az induláshoz jelentős segítséget nyújtott számos intézmény és magánszemély (így például a Magyar Haydn Társaság, a fertődi Esterházy-kastélyt felügyelő Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, továbbá Rácz Márton és Vashegyi György karmesterek) több éves előkészítő munkája.

Mindenekelőtt azt kellett tisztázni, hogy miért és milyen Haydn évet rendezünk Magyarországon, hiszen Joseph Haydn osztrák születésű zeneszerző volt, „szülőfaluja, Rohrau éppen Ausztria és Magyarország régi határfolyója, a Lajta partján fekszik, így a zeneszerző már kisgyermekkorától afféle „zenei olvasztótégelyben» nevelkedhetett” – írja Mikusi Balázs zene-történész. S bár Haydn közel három évtizedet élt Magyarországon, ahol udvari zeneszerzőként az Esterházy család szolgálatában állt, művészetére az osztrák és magyar mellett egyaránt hatott a szlovák és a horvát, a későbbiekben pedig az angol udvari kultúra is.

Ahhoz, hogy a feltett kérdésre egyaránt egyszerű és szakszerű választ adjunk, érdemes kézbe venni a jeles Haydn-szakértő, Malina János *Eszterháza-tézisek* című tanulmányát.¹ A vonósnegyes atyjának is nevezett zeneszerző 1766 és 1790 között tartózkodott Eszterházaán – ebben az időben alkotta meg vonósnegyeseinek több mint felét és legalább ötven szimfóniáját –, amikor az ország ezen pontja „mint Párizs, Velence vagy Bécs annyi évszázadon át, maga is központ volt, ahonnan a zene fejlődését több emberöltőn át döntően befolyásoló impulzusok sugároztak ki Európa minden tájára. (...) Nagyon kevesen vannak tudatában annak, hogy mind Haydn pályáján belül, mind pedig az európai zenetörténet alakulása szempontjából milyen felbecsülhetetlen jelentősége van az Eszterházaán eltöltött évtizedeknek. (...) egy itteni Haydn-renaisszánsz

nem csupán turistaattrakció volna, hanem valóságos, mindannyiunk Haydn-képét befolyásoló, élő kulturális esemény is.”

„Ha jó operát akarok látni, Eszterháza megyek” – mondta Mária Terézia, amikor idelátogatott, hiszen Haydn idejében Eszterházaan operaház és marionett-színház is működött. Mária Terézián kívül a világ szinte minden tájáról érkeztek híres emberek, hogy találkozhassanak Haydnnal, és személyesen hallgathassák meg művészetét. Esterházy „Fényes” Miklós herceg, a világhírű zeneszerző munkaadója és mecénása ugyanakkor maga is játszott hangszeren, s Haydn kifejezetten neki komponálta a barytonra írott műveket.

Az elmondható, hogy Eszterháza és térsége a XVIII. század végén kulturális értelemben véve zeneileg, építészetileg és képzőművészetileg egyaránt Európa, Nyugat-Európa egyik vezető régiója volt. S ebben a közegben az sem volt kérdés, hogy kié Haydn zenéje. „Haydn zenéje mindenkié, aki hallgatni szeretné” – vallották a kortársak teljes egyetértésben.

¹ Malina János: *Eszterháza-tézisek. Lesz-e nemzetközi Haydn-zarándokhely Nyugat-Dunántúlon?* *Muzsika*, 1999. február.

Központban Eszterháza

Mindezek alapján a Haydn Év 2009 egyik legfontosabb feladatáknak azt jelöltük meg, hogy próbáljuk meg visszaszerezni egykori nagy hírét a fertődi Eszterházy-kastélynak. Mutassuk meg az egész világnak, hogy Joseph Haydn itt élt és alkotott közel három évtizeden át. Állítsuk Eszterházát fejlődési pályára, legyen a Haydn évbe fektetett pénz és energia olyan „konjunktúra” megalapozója, amely az ünnepségsorozatok után is folytatódik. Erősítsük a magyarországi Haydn-kultuszt a legautentikusabb helyszínen, hiszen „Eszterháza csupán Haydnal és Haydn zenéjével együtt, sőt csakis azzal a középpontban lehet azonos önmagával”.²

Az Esterházy-kastélyban Haydn idejében sokféle nemzetiségű zenész és vendég megfordult. A kastélyban megrendezett bálakon és ünnepségeken találkoztak egymással mecénások és művészek, zenészek és zenekedvelők. E hagyományra támaszkodva arra kell törekedni, hogy Eszterháza nyitott és befogadó nemzeti műemlékként és nemzetközi fesztiválközpontként működjön.

2 Uo.

Osztrák-Magyar Haydn Zenekar

Haydn Barytontrío

E célkitűzés jegyében valósult meg az idén a *Vendégségben Eszterházában* címmel megrendezett fesztivál, valamint az osztrák kezdeményezésű *World Creation Day*. Ez utóbbihoz hazánk számos – a világon a legtöbb – helyszínnel csatlakozott. A kezdeményezés arra hívta fel a világ koncertrendezőit, professzionális és amatőr együtteseit, hogy Haydn halálának 200.

évfordulóján, 2009. május 31-én adják elő *A teremtés* című oratóriumot. Elsőre talán abszurdnak tűnhet, hogy a zeneszerző halálát a teremtés napjaként ünnepeljük meg. Az eseményt azonban úgy is értelmezhetjük, hogy a Haydn évről, történjen az bárhol is, egyik fő célja az (új) értékek teremtése. A kezdeményezéshez csatlakozva hazánkban többek között Budapesten, Pécsen, Sopronban, Balatonfüreden és Esztergomban mutatták be ezen a napon a remekművet.

A Haydn nevével fémjelzett együttműködés további sikeres példájával szolgált az Osztrák–Magyar Haydn Zenekar fellépése május 31-én Kismartonban (Eisensadt), majd Eszterházában. A zenekart Fischer Ádám karmester 1987-ben alapította kifejezetten azzal a célkitűzéssel, hogy az osztrák és magyar zenészekből verbuválódott együttes egy és ugyanazon a napon adjon koncertet a fertődi, valamint a kismartoni (eisensadti) Esterházy-kastélyban. Fischer Ádám mind kultúrtörténeti, mind turisztikai szempontból fontosnak tartotta a két helyszín összekapcsolását. Véleménye szerint a „fertődi kastélyba szánt darabokat ugyanis ott kellene előadni, amíg azokat, amelyeket a kismartoni Haydn-teremben lehet ideálisan megszólaltatni, itt volna szerencsés műsorra tűzni. Ez a koncepció új dimenziókat nyitna meg, hiszen lehetővé tenné, hogy minden eddiginél gazdagabb és autentikusabb képet alkothassunk Haydn egész munkásságáról”.

A *Vendégségben Eszterházában* című, július 24-e és augusztus 15-e között lezajlott, négy előadásból álló koncertsorozatot a KLASSZ Zenei Iroda rendezte. A sorozat célja az volt, hogy ide hozza, s így a hazai közönség is megismerhesse és személyesen megélhesse a Haydn emlékére Európa-szerte megrendezett fesztiválokat.

Jo Haazen carillon-előadás nappal

haydn.reflected

A renghagyó rendezvényeken a kastélyba látogatók nemcsak zenét hallgathattak, hanem megismerhették a külföldi fesztiváloknak otthont adó helyszíneket, városokat, az adott régió kultúráját és népszokásait.

Július 24-én a kismartoni (eisenstadti) Haydn Ünnepi Játékok képviseletében a Haydn Quartett lépett fel, amely Haydn G-dúr vonósnégyesén túl Schubert és Mendelssohn-Bartholdy egy-egy művét szólaltatta

Wiener Instrumentalsolisten

beszélgetéssel egybekötött hangszerbemutató keretében többször is megszólaltatta a világon egyedülálló utazó harangjátékot, a *carillont*, majd este *Haydn és kora* címmel koncertet tartott, ahol Haydn, Mozart, Matthias Van Den Gheyn, Josse Boutmy, Ignace Joseph Pleyel, Jean-Philippe Rameau és Luigi Boccherini művei csendültek fel. A belgiumi nap nem csak a zenerajongók számára tartogatott meglepetéseket. A látogatók belga sör- és csokoládé-különlegességeket kóstolhattak, kipróbálhatták a belga csokoládé-szökőkutat is, és megtekinthették a De Moeffeeler néptánc-csoport előadását.

2009. július 1-jétől a Visegrádi Négyek soros elnöki tisztségét Magyarország tölti be: ez adta az apropót a visegrádi országok augusztus 1-i bemutatkozásának. Ezen a napon a közönség megtapasztalhatta, mily harmonikusan zenélnek együtt a lengyel, a szlovák, a cseh és a magyar művészek. A koncertsorozat záróakkordjaként augusztus 15-én a németországi brühli – ugyancsak – barokk kastélyban megrendezésre kerülő Haydn Fesztivál rezidens együttese, a Capella Augustina zenekar Mozart és Haydn műveit adta elő Andreas Spering vezényletével.

A Magyar Haydn Társaság által alapított és szerkesztett *Haydn Eszterházáni Fesztivál* (2009. augusztus 28 – szeptember 6.) ismét külföldi és magyar sztár-

Csokikoncert gyerekekkel

rokat vonultatott fel a kastély varázslatos termében. A 12 éve megrendezésre kerülő eseménysorozat célja, hogy a művészek a korabeli hangszereket az eredeti előadási gyakorlat szerint megszólaltatva idézzék fel a kastély Haydn-korabeli pezsgő zenei életét. A fesztivál eddigi történetének megkoronázása volt a Haydn Év 2009 ünnepi programsorozata, amelyben a Tomasini Vonósnégyes, az Orfeo Zenekar és az Aura Musicale mellett olyan – részben visszatérő – külföldi kiválóságok léptek fel, mint az Orchestra of the Age of Enlightenment Sir Roger Norrington vezényletével, Malcom Bilson, valamint a Mosaïques Vonósnégyes.

Budapesti programok

A nyári, eszterházai periódust megelőzően és azt követően Budapesten is számos kiállítás, koncert, fesztivál, operabemutató, zenei verseny, tudományos konferencia és gyerekprogram gazdagította a Haydn Év 2009 kínálatát.

A rendezvénysorozat már január elsején megkezdődött a Művészetek Palotájában hagyományosan megrendezett újrakezdés hangversennyel, melynek során *A teremtés* című oratóriumot Haydn műveinek egyik legavatottabb és legelismertebb tolmácsolója, Fischer Ádám dirigálta.

A program további kiemelkedő fejezetét alkotja az év végéig tartó *Haydn összes miséje* sorozat, amelynek előadásain a Belvárosi Főplébániatemplomban, eredeti liturgikus környezetben, régi római (ún. trident)

rítusú szentmiséken mutatják be a komponista valamennyi miséjét.

Talán az év leghosszabb és legtöbb koncertből álló rendezvényének nevezhető a Bartók Rádió által rendezett és élőben sugárzott *Haydn billentyűs muzsikája* című sorozat, amelyen a zeneszerző zongoraszonátái és zongorás triói hangzanak el a legkiválóbb magyar muzikusok (pl. Dobozy Borbála, Hauser Adrienne, Spányi Miklós, Csalog Gábor, Ránki Dezső) előadásában.

Koncepciónkban nagy hangsúlyt kapott az a törekvés, hogy Magyarország a Haydn-kutatás egyik kiemelkedő központjává váljon. Az elgondolás realitását támasztja alá az a tény, hogy az Esterházyak kottatárának legjelentősebb részét és a Haydn-kéziratok világszerte legnagyobb gyűjteményét ma az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Aki tehát Haydnt akar kutatni, annak mindenképpen Budapestre kell jönnie, ami szintén azt igazolja, hogy Haydn egyértelműen kiemelkedő nemzeti kincseink tárházát gazdagítja, annak szerves részét képezi.

A Haydn-bicentenáriumi befejezése még tartogat a generajongók számára néhány igazi csemegét, így a november 13–15. között megrendezésre kerülő *Haydn és a XX–XXI. század zenéje* fesztivált, ahol magyar és külföldi világsztárok, mint például Keller András, Lakatos György, Christoph Richter és Jörg Widmann, a művészeti vezető, Várjon Dénes segítségével azt vizsgálják, hogy milyen szálak kötik össze Haydn életművét napjaink zenéjével, s hogyan hat a bécsi mester a

Dedicated to Haydn – D2H

kortárs zeneszerzőkre. A merész programválasztást támasztja alá az alternatív koncerthelyszín is, hiszen a sorozatot a Király utcai VAM Design Centerben tartják.

A jubileumi megemlékezéseket Esterházy Péter zenés drámája, a *Harminchárom változat Haydn-koponyáira* zárja. A közönség Haydn fejének, Haydn zenéjének és Esterházy szövegének izgalmas találkozásnak lehet tanúja.

A komolyzene nem lejárt lemez.

A Haydn év fontos céljaként tüztük ki a fiatalok megszólítását. Új utakat kerestünk, hogy a klasszikus zenét közelebb vigyük a fiatal generációkhoz is. Gyermekrendezvényeinkkel és crossover programjainkkal meg akartuk törni azt a klisé, amely szerint a komolyzene unalmas, „lejárt lemez” lenne. A crossover koncerteken több műfaj – népzene, klasszikus zene és jazz – szólalt meg egymás után a színpadon, melyeket Haydn muzsikája és annak átiratai kötöttek össze.

Május 31-én Haydn halálának 200. évfordulóján egész napos *Haydn maratont* rendeztünk a fővárosi Millenáris parkban, ahol 12 színes és érdekes, gyerekeknek szóló koncert csendült fel. Itt mutatkozott be először az a *Haydn crossover* előadás a Trio LaKriA, a Jánosi együttes és a Mirrorworld előadásában, melynek során a közönség megismerhette Haydn zenéjének népzenei gyökereit, valamint a Haydn zongorás

triók jazzfeldolgozását. A koncert elhangzott szeptemberben Egerben és a Művészetek Palotájában is. A maratoni nap egyik fénypontjaként a Nemzeti Filharmonikus Zenekart dirigáló Kocsis Zoltán Szakcsi Lakatos Bélának „adta át” a zongorát, aki Haydn-témákra improvizált.

Ugyancsak a Millenáris adott helyszínt a legfiatalabbaknak szóló, *Csokikoncertek* néven tartott nyolc műsorból álló, ingyenesen látogatható hangverseny-sorozatnak, amely a Haydn év egyik legsikeresebb programja volt, s amelyet a KLASSZ Zenei Iroda a jövőben is folytatni kíván Erkel, Mahler, Chopin és Liszt jubileumi éve keretében.

Előzetes mérleg

A Haydn év még nem ért véget, de úgy látjuk, sikerült megvalósítani fő törekvésünket: igazi „Haydn reneszánszot” varázsolni Eszterházára. Ennek szimbolikus megerősítése lehet, hogy a kastély és környéke 2009. május 22-én visszakapta az Eszterháza nevet.

A nyár során, május 29. és szeptember 20. között hat fesztivál, 37 koncert került megrendezésre az erdői Esterházy-kastély dísztermében. Több mint tizenkét nemzet zenészei és együttese utaztak a határmenti városkába, hogy Haydnnek hódolva ugyanazon teremben muzsikáljanak, ahol Haydn is tette egykoron.

Angliából, Németországból, Svédországból, Franciaországból, Ausztriából, Belgiumból, Hollandiából is szép számmal érkeztek turisták a kastélyba, hogy megtekintsék a hercegi lakosztályokat, a tavasszal megnyílt *Esterházy „Fényes” Miklós és tündérvilága* című kiállítást, vagy hogy csak egyszerűen átengedjék magukat a Haydn-zene varázslatának.

A *Kastélykoncertek Eszterházában* sorozat 2009-ben 4677 koncert-látogatót vonzott Haydn egykori magyarországi lakhelyére. A koncertsorozat látogatottsága az előző évhez képest – a gazdasági válság ellenére – mintegy 20 százalékos nézőszám-növekedést jelent. A Haydn év során az Esterházy-kastélyba ez év szeptember végéig összesen mintegy hetvenezren látogattak el.

Kitekintés – a jövő

A KLASSZ Zenei Iroda tevékenysége a Haydn év lezárulásával nem ér véget. A jubileumi rendezvények örökségeként folytatni kívánjuk a nemzetközi együttműködés keretében elindított projektek gondozását. Terveink között szerepel például a Bartók Rádióval közösen tartott fesztivál újbóli megrendezése, amely 2010-ben osztrák együttműködő partnerrel (Haydn Ünnepi Játékok) és helyszínnel (Kismarton/Eisens-

tadt) bővül. Ugyancsak ápolni kívánjuk – a Műemlékek Nemzeti Gondnokságával egyetértésben – az Esterházy-kastélyban megvalósuló fesztiválok nemzetközi jellegét úgy, hogy a következő szezonban többek között cseh, szlovák, német, francia együtteseket hívunk meg a zenei eseményekre.

Ismeretes, hogy nyugat-magyarországi és a burgenlandi régió rendkívül gazdag közös zenei-kulturális örökséggel rendelkezik. Ezért, bár még le sem zárultak az osztrák–magyar Haydn ünnepi év eseményei, már megkezdtük felkészülésünket a közös 2011-es Liszt-jubileumra.

Az 1811-ben Doborjánban (ma Raiding, Ausztria) született Liszt Ferenc – bár a világ elsősorban németként vagy osztrákként, netán franciaként ismeri és tiszteli – magyarnak vallotta magát. Megítélésének sajátos összetettsége ismeretében bemutatása során ezért magyarsága kiemelése mellett mindenekelőtt európaiságára kívánjuk a hangsúlyt helyezni. Tesszük ezt annál is inkább, mivel a 2011-es Liszt-bicentenáriummal egybeesik Magyarország európai uniós elnöksége (az év első felében).

A jubileumi Liszt év érdemi előkészületei már 2007-ben megkezdődtek. 2007-ben megalakult a Nemzetközi Liszt Workshop, melynek tagságát a „hét Liszt-ország”, azaz Ausztria, Szlovákia, Németország, Franciaország, Svájc, Olaszország és Magyarország képviselői alkotják. A második, 2008-as találkozót már Sopron, Doborján (Raiding) és Pozsony (Bratislava) együtt rendezték meg. A műhelymunka célja, hogy a tagintézmények együtt készüljenek a Liszt-évfordulóra. Ennek jegyében koncertek, fesztiválok és egyéb projektek előkészítésére törekszünk nemzetközi koprodukcióban. A Magyar Liszt Társaság, a Liszt Ferenc Múzeum és Kutatóközpont, továbbá osztrák, francia, német és holland szakemberek ösztönzésére 2009 júniusában Budapesten, a Művészetek Palotájában megalakult a Nemzetközi Liszt Társaság (International Liszt Association). Az általa 2011-re tervezett közös projektek között szerepel például egy európai Liszt kulturális út meghirdetése és bejegyzetése Strassbourgban. Sopron, ahol Liszt kilencéves korában első koncertjét adta, lesz a helyszíne a „Wunderkind” fesztiválnak és konferenciának, amely a többek között szentpétervári és bécsi konzervatóriumok, továbbá a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem fiatal tehetségek osztályának és tanárainak együttműködésével kívánja körbejárni azt a kérdést, hogyan is bánjunk a csodagyerekekkel.

S hogy a régióban az évfordulók elmúltával se szakadjon meg az együttműködés, sőt, hogy a ré-

gió fesztiváljai minél inkább partnerként és ne konkurenciaként éljék meg egymást, szervezés alatt áll a Pannon Fesztiválszövetség létrehozása, amely a régió magyarországi és osztrák fesztiváljait tömörítené, elősegítené a közös jegyértékesítést és a hatékonyabb marketing munkát.

A Haydn év programsorozatával mindenekelőtt azt az üzenetetszerettük volna a zeneszeretőkön túlmutató – magyar s nem magyar – közönséghez eljuttatni, hogy Haydn zenéje nem csupán a sok évszázados osztrák–magyar közös történelem része, hanem a magyar és a magyarországi, azaz a Monarchia területén élő nemzetekével közös zenei (kulturális) identitás meghatározó, s ezen belül is mindenekelőtt a magyar kulturális örökség világszínvonalú elemét képezi. Reméljük, hogy rendezvényeinkkel sikerült a nemzeti köztudatban megerősíteni azt a véleményt, miszerint Haydn olyan örökségünk, amelyre joggal büszkék lehetünk.

És végül hadd mondjam el: a Haydn év számomra egyet jelent Európával, a kultúrák keveredésének és átjárhatóságának, a határok eltörlésének megélt élményével. Ezért is különösen szerencsésnek érzem azt az egyszerelem pillanatot, hogy Haydn halálának 200. évfordulója egybeesett a határnyitás 20. évfordulójával.